

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Воскобойнікова Якова Володимировича
«Французький піаніст Олександр Таро: аспекти
медійної репрезентації фортепіанного виконавства»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,
галузь знань – Культура і мистецтво

Дисертація Якова Воскобойнікова присвячена творчій постаті видатного французького піаніста Олександра Таро, а саме, його виконавській діяльності у світовому медіа. Такий ракурс дослідження фортепіанного виконавства направлений на один з векторів розвитку професії піаніста-виконавця на сучасному етапі. Коротко згадаємо найсуттєвіші зміни статусу музиканта-клавіріста/піаніста: *універсальний музикант* (XVII – перша половина XVIII ст.); *композитор, що виконує музику* (друга половина XVIII ст.); *віртуоз, що створює музику* (з початку XIX ст.); *інтерпретатор чужих творів* (з середини XIX до кінця XX ст.). З кінця XX століття відбувається *етап активних пошуків* у професії виконавця, що характеризується широким колом підходів до творів різних епох, також й до новітніх творів.

Зміна життя вимагає подальшого еволюціонування виконавського мистецтва. В цей час «на службу» виконавцям прийшли засоби медіа. Глобалізація сучасного простору, стрімкий розвиток інтернет-технологій, постійна зайнятість, епідемія covid та багато інших чинників свідчать про те, що саме за такий спосіб комунікації музиканта з аудиторією є перспективним. Для виконавця – це можливість збільшити та розширити аудиторію, для слухача – послухати виступ, що зацікавив, в будь-який зручний для нього час з будь-якої точки світу. «До появи технологій звукозапису шлях до публічної репрезентації музичного тексту йшов через сцену. Сьогодні ж репрезентація в інтернет-просторі є пусковим механізмом, який відкриває концертну кар'єру» (с. 96), – стверджує Я.Воскобойніков.

Найактуальнішим питанням сучасного фортепіанного виконавства стало: як зберегти класичну музику, як не втратити відчуття її безперечної цінності? Наскільки ми можемо «актуалізувати» класичне мистецтво, щоб у сучасного покоління не з'явилося відчуття «відчуженості» від цього «нафталінового» доробку, який немає нічого спільного з теперішнім життям? Виконавці шукають відповіді... На жаль, ми знаємо значну кількість не дуже вдалих спроб «осучасненого» представлення музичної класики піаністами, що межує з цирковими номерами, намагаючись «приголомшити» та розважити публіку. Але, в такий спосіб музичний доробок втрачає свою художню цінність через те, що «репрезентант» не зданий донести ані зміст, ані стилістику, ані будь-що, окрім «акробатики» та демонстрування (причому не з кращої сторони) себе самого.

Тому вибір французького піаніста Олександра Таро в якості головного персонажа в дисертації Я.Воскобойнікова видається вельми вдалим, оскільки талановитий французький музикант вже багато років з успіхом репрезентує свою художню індивідуальність через медіапростір. Хочу особисто подякувати авторові дисертації та його науковому керівнику за запрошення бути рецензентом цієї роботи. Текст виявився дуже цікавим і високопрофесійним, але писати рецензію було важко, оскільки весь час відволікала музика у виконанні О.Таро. Неможливо було пропустити жодного запису, вже не кажучи про відео-презентації, які захоплювали, надихали на роздуми, вимагали переслухувати і передивлятися.

В дисертації представлена багатогранна виконавська творчість Олександра Таро (1968), що зафіксована в аудіо записах альбомів з музикою Ж.-Ф. Рамо, Ф. Шопена, Ф. Пуленка, Л. Бетховена, оригінальних відеопрезентацій до альбомів, які представлені на Інтернет платформі YouTube, його саундтреки до фільмів за його участю, музичний супровід фільмів про піаніста. Також у якості дослідного матеріалу використана автобіографічна книга Олександра Таро «Montrez-moi vos mains» (2017) і його особисті коментарі, анотації до музичних альбомів, тексти його інтерв'ю, матеріали з персонального сайту піаніста, з сайтів звукозаписних фірм, сайтів фірм музичних інструментів, з якими пов'язана діяльність О. Таро. Крім того,

до аналітичного матеріалу залучені авторський фортепіанний цикл «Corpus volubilis» (2020) та фортепіанні транскрипції симфонічної поеми К. Дебюссі «L'Après-midi d'un faune» (К. Дебюссі, М. Равель, Л. Борвік, О. Таро).

Отже, підкреслимо ще раз ґрунтовність концепції та багатовекторність актуальності тематики дисертації, яка складає 4 позиції: розкриття дієвих принципів «просування» академічного мистецтва у медіапросторі на прикладі дослідження релізів О. Таро у ракурсі медіа репрезентацій його виконавського доробку (1); методологічне оновлення аналізу музичного виконавства як об'єкта наукового дослідження (2); представлення ракурсу висвітлення виконавської версії музичного твору як певної репрезентації через систему знаків, що репрезентує зашифрований у графічному нотному, аудіальному і візуальному зображеннях досвід минулого у сучасному (3); необхідність усвідомлення загальних принципів просування власної творчості в епіцентр суспільних інтересів, пошук ефективних технологій та розуміння того, «як це працює» (4).

В дисертації послідовно розв'язується низка важливих наукових завдань, що підтверджує вагому наукову новизну її дослідження:

- представити французького піаніста Олександра Таро як медіа фігуру; охарактеризувати його художню індивідуальність крізь призму сформованого сучасною критичною думкою про його релізи музикознавчого дискурсу;

- диференціювати у відповідності до музично-виконавської практики поняття «презентації» і «репрезентації», осмислити їх онтологічний статус, систематизувати уявлення і визначити специфіку репрезентації у музиці, спираючись на існуючі визначення у науковій гуманітаристиці, застосовуючи понятійний блок існуючих визначень та екстраполювати їх на практику музичного виконавства;

- розглянути репрезентативну множинність та багатовекторність музичного виконавства, обґрунтувати новий ракурс висвітлення музичновиконавської практики як різновиду репрезентації;

- дати системне уявлення про сучасне медіа, окреслити його роль як платформи для просування виконавських репрезентацій;

- представити наукову думку про саморепрезентацію у сучасному медіа, зробити фокус на музичному виконавстві;
- розкрити інструменти функціонування музично-виконавських репрезентацій у меді-просторі;
- виявити механізми функціонування об'єктів медіа-репрезентації Олександра Таро як представника французької виконавської культури;
- означити специфіку творчості Олександра Таро як репрезентації французької культури;
- представити Олександра Таро як суб'єкта медіа-репрезентації.

Структура дослідження відображає його концептуальну направленість та дозволяє виокремлювати магістральні напрями.

У Першому розділі подається інформація про О.Таро в автобіографічному та публіцистичному висвітленні, розглядається теорія репрезентації, обговорюється її значення для розробки методологічних підходів до вивчення музично-виконавської практики на сучасному етапі. Наступні розділи представляють багатогранність творчості Олександра Таро у світовому медіа.

Другий розділ присвячений об'єктам медіа-репрезентацій Олександра Таро. Осучаснення старовинної та класичної музики – дуже відповідальний процес. Існують різні підходи, одним з яких є історично орієнтоване виконавство. Інший шлях – відтворення стилістики звучання на сучасному фортепіано, який має значно більші звукові та тембральні можливості порівняно зі старовинними інструментами.

З цього приводу хочеться згадати прагнення багатьох композиторів минулого до розвитку інструментарію їх епохи, оскільки той самий інструмент, який існував за життя геніїв, їх не влаштовував. Добре відомо, що Й.С.Бах, Л.Бетховен відверто заявляли, що створюють музику для інструменту майбутнього. Саме з цієї позиції виконання клавесинової та класичної музики на сучасних високоякісних фортепіано надає виконавцеві більше можливостей для відтворення таких творів.

В даному випадку художня цінність інтерпретації буде репрезентувати саме рівень таланту і майстерності виконавця, надаючи йому широке поле для

втілення музики будь-якого жанру і стилю. Щодо увиразнення артикуляційних прийомів, володіння звуковою палітрою, вмінням задіянням динаміки та педалізації взагалі можна довго дискутувати, оскільки старовинні інструменти не мали більшості таких художніх можливостей. Саме це (хоча й в конкретному історичному контексті) й змусило музикантів постійно удосконалювати «механізм пальцевої механіки» (за Ж.Ф.Рамо) клавішного інструменту, він (цей інструмент) повинен був «уміти співати» (за Й.С.Бахом), а кожен звук інструменту мав відтворювати «свій власний тон» (за Л.Бетховеном). В репрезентаціях О.Таро чітко простежуються «втілення мрій» геніальних композиторів минулого.

Підтвердження даної думки знаходимо й на сторінках дисертації, оскільки автор стверджує: «Олександр Таро пропонує інший шлях – дати твору сучасну репрезентацію, в якій будуть втілені за допомогою звучання рояля, стилістично вірного туше, динаміки, агогіки, фразування й артикуляції образи епохи, новаторські ідеї композитора, дух не сутінкового застиглого часу, а доби Просвітництва з її енергією, що неруйнують, а розкривають потенціал музичного тексту» (с. 96).

Відео-презентація – свого роду те тільки слухове, а й зорове «відвідування» концерту. Але ж коли у якості концертного залу виступає «сакральне» місце, що уособлює весь дух тієї епохи, сприйняття музики надає найяскравішу емоційну можливість відчутти твір в контексті його часу. Автор дисертації слушно зауважує, що, виконання піаніста на роялі старовинної музики «не є стилізацією. Актуалізація починається у звучанні саме роялю, який задає дистанцію у часі. Піаніст не в камзолі і не вдягає парик, і це не просто гра у інтер'єрі, в якому ця музика народжувалася, і музика тут – не музейний експонат, а продовження живої національної традиції» (с.100). І якщо Версаль стає символом краси і упорядженості, то напівзруйнований інтер'єр житла сприймається як психологічна паралель напівзруйнованого життя людини, а звуки бетховенських сонат – її сповіддю.

Потужну драматургічну лінію роботи складає тріада Ф. Шопен – Ф. Пуленк – паризький Дж. Гершвін. Це – свого роду «історична екскурсія» музичним Парижем, де репрезентація творів кожного композитора показує, як

змінювалося життя у французькій столиці. Об'єднуючою ланкою тріади є найтонкіше відчуття французького шарму, різного - в кожний конкретний час, але, беззаперечно, впізнаваного через віддзеркалення О.Таро найяскравіших ментальних особливостей його рідної культури.

Нарешті, Третій розділ присвячений художній індивідуальності Олександра Таро як суб'єкту медіа-репрезентації. Головна увага дослідника зосереджена на музичному альбомі «*Le poète du piano*», випущеному О.Таро у 2020 році, який налічує шістдесят три треки із записом творів композиторів від Бароко до сучасності. За словами самого піаніста, цей диск «нагадує автопортрет» (с. 146). Викликає захоплення «розгалуженість» репертуару, серед якого є не тільки твори композиторів різних країн та епох, але й транскрипції та авторські твори самого О.Таро. Такий широкий репертуарний контекст якнайкраще розкриває унікальність художньої індивідуальності митця. Наприклад, в транскрипціях зазвичай намагаються зберегти характерну тембровість фактури першоджерела. О.Таро іде своїм шляхом: в кожній транскрипції піаніст «знаходить в характерних тембрах рояля кольори і відтінки, які наповнюють твір новим змістом» (с.172).

Кульмінацією розділу постає докладний розгляд екранізації фортепіанної версії «Післяполудневого відпочинку фавна» як центрального треку в музичній колекції «*Le poète du piano*», влучно названої автором дисертації «символічним відтворення творчого процесу піаніста» (с.174). Дослідник докладно аналізує складну взаємодію символіки музики Клода Дебюссі, пластики танцю Чанг Він Лама та сюжету роману Жульєна Грака, проводячи паралелі між героями роману і дійовими особами відео презентації.

Роботу завершують Висновки, які логічно побудовані, та в повній мірі розкривають зміст поставлених завдань. Неабияку цінність складають Додатки роботи, де надані фото багатьох медіа-матеріалів, схема, що віддзеркалює структуру репрезентації у виконавському процесі, нотні приклади мало відомих нам уртекстів та редакцій творів з репертуару О.Таро. Таким чином, можемо констатувати, що отримані автором наукові результати є цінним внеском в сучасне музикознавство, а розроблена наукова концепція має подальшу перспективу вивчення.

Тим часом обов'язок рецензента примушує задати запитання та поділитися своїми міркуваннями задля наукової дискусії:

1. Перше питання стосується взаємодії «специфіки самореалізації піаніста» (с. 186) і складових його «творчого процесу» (с.174). Оскільки в роботі альбом *«Le poète du piano»* порівнюється із «“Замком Арголь” фортепіанного мистецтва, де його власник і водночас архітектор Олександр Таро втілює як справжній поет свій світ Уявного зі свого фортепіанного репертуару» (с.186), виникає питання: яким чином втілення потаємних змістів відео-презентації впливає на інші твори, виконані в альбомі *«Le poète du piano»*?

2. Розуміючи, що головна увага в дисертації зосереджена на сфері медійної репрезентації митця, все ж хочеться запитати про концертну діяльність О.Таро. Якій сфері піаніст віддає більшу перевагу? Оскільки для музиканта характерно зосередження на своєму внутрішньому світі, цікаво дізнатися, як реалізує себе О. Таро на концертній естраді? Як відбуваються його концертні виступи? Чи грає від по нотам? Чи є записи з концертів?

3. Зі спілкування з колегами з Консерваторії м.Утрехту (Голандія) – сестринського вишу ХНУМ за програмою ELIA, стає зрозуміло, що європейські музиканти надають великого значення збереженню професійного академічного виконавства та його функціонування в сучасних умовах новітніх технологій. Це свідчить про те, що навчальні програми українських музичних ЗВО потребують суттєвих змін. Що нового, на Вашу думку, потрібно вносити у сферу вищої музичної освіти в галузі академічного фортепіанного виконавства, щоби випускник консерваторії в Україні був професійно підготовлений до творчої діяльності медійних репрезентацій в сучасних умовах?

4. Оскільки О.Таро був в Харкові і виступав на «Харківських асамблеях», не можу не запитати, чи знайомі Ви або хтось з Ваших педагогів з піаністом особисто? Чи листувалися Ви коли-небудь з французьким митцем?

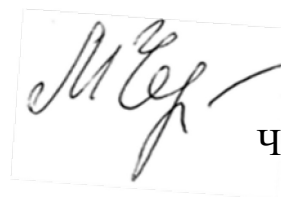
Чи відомо йому, що в Україні проведено ґрунтовне дослідження його творчості?

5. Які нові форми сучасного фортепіанного виконавства, крім медійних репрезентацій, є на сьогодні актуальними для вивчення у музикознавстві?

Ступінь актуальності обраної теми, обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, їх новизна свідчать про високий професійний рівень автора. Анотація стисло і сконцентровано передає основні положення праці. Наукові результати дослідження висвітлені у 4 наукових публікаціях, відповідають вимогам МОН України і кількісно, і за змістом. В роботі не виявлені порушення академічної доброчесності.

Отже, підсумовуючи все вищенаведене, можна з впевненістю констатувати, що наукова праця «Французький піаніст Олександр Таро: аспекти медійної репрезентації фортепіанного виконавства», в повній мірі відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, а її автор Яків Володимирович Воскобойніков заслуговує на отримання пошукуваного наукового ступеня.

Кандидат мистецтвознавства, професор,
проректор з наукової роботи,
професор кафедри спеціального фортепіано
Харківського національного університету
мистецтв імені І. П. Котляревського

Чернявська М. С.